

Research Paper

Determining the Development Rate of Eleven Areas of Shiraz City Using Morris Index and Scalogram

Ali Shakor^{*1}, Mohammad Jafar Namdar Ardekani²

1- Professor of Human Geography, Islamic Azad Marvdasht University, Marvdasht, Iran.

2- Ph.D. Student in Geography and Urban Planning Islamic Azad Larestan University, Lar, Iran.

Received: 2021/05/02

Revised: 2022/02/12

Accepted: 2022/02/12

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jupm.2022.27821.3864

Keywords:

Development, Sustainable Urban Development, Solidarity, Shiraz.

Abstract

Introduction: The expansion of urbanization and the specific issues and problems of urban life has made it increasingly necessary to pay full attention to beneficial strategies to optimize the lives of city dwellers. In this regard, the concept of sustainable urban development as a broad conceptual framework moves towards achieving economic growth and social justice. The study and knowledge of urban areas and analysis of their capabilities and bottlenecks in the urban planning process is very important.

Methodology: The main purpose of this study is to assess the development of eleven areas of Shiraz in terms of sustainable urban development criteria "urban and cultural services" in 24 indicators. This research is applied theory in terms of purpose and descriptive-quantitative and analytical in terms of nature and method. The information and data required in this research have been collected using library resources and statistics in 1397. For analysis, first the data is standardized and finally it is ranked using the Morris and scalogram methods of the eleven districts of Shiraz.

Results and Discussion: The results of the study based on the Morris method showed that in terms of urban and cultural services index of regions one and eight with scores of 47.47 and 42.13 in the first and second ranks and regions five, four and eleven with scores of 22.55 and 15.93. And 12.52 are in the last place. Also, according to the scalogram method, regions one and eight are in the first place with 55 and 49 points.

Conclusion: The results of this study indicate the existence of a gap between the eleven regions of Shiraz in terms of benefiting from the studied indicators, and among these, region one is ranked first in terms of development due to the political and economic centrality due to the existence of urban facilities.

Citation: Shakor, A., Namdar Ardekani, M.J. Determining the Development Rate of Eleven Areas of Shiraz City Using Morris Index and Scalogram. Journal of Research Urban Planning. 2022; 12 (47): 1-24:

DOI: 10.30495/jupm.2022.27821.3864

*Corresponding Author: Ali Shakor

Address: Professor of Human Geography, Islamic Azad Marvdasht University, Marvdasht, Iran.

Tell: 09173182528

Email: alishakoor52@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Urbanization and urbanism in the developing world has been faced with two important features of rapid population growth and increasing and unplanned physical expansion, and the formation of unequal urban spaces, urban instability in social, economic, environmental and .... of the problems it is considered common to these cities (19). Studying and recognizing urban areas and analyzing their capabilities and bottlenecks in the process of urban planning is very important, and therefore today, awareness of facilities; capabilities; Weaknesses and shortcomings are a necessity for presenting informed management plans and programs. Since urban services structure the physical, social and spatial shape and nature of the city, injustice in the way it is distributed has an irreparable impact on the structure, nature and class segregation of urban neighborhoods and poses serious challenges to urban management(6). Leveling is a method for measuring the development of regions that shows the spatial, spatial, economic, social and cultural differences of regions and determines the status of each region in relation to each other in terms of level of development.

Methodology

This research is of descriptive-quantitative-analytical nature according to the presented goals of the type of applied theoretical research and also according to its nature and method. In this research, first, with a systematic and structural view, the theoretical literature in the field of sustainable urban development was reviewed; then, based on the obtained theoretical foundations, indicators and variables affecting sustainable urban development in the dimensions of culture and urban services and for each of the above indicators 11 and 13, respectively,

were extracted. Geographical area of Shiraz metropolis 11 regions and in terms of time, the data is 1397. Also, the required information will be collected using the statistical yearbook of population and housing, as well as the statistical yearbook of the municipality, interviews, websites and visits to relevant departments and organizations. In addition to scalogram and Morris techniques, Excel and SPSS software version 2016 were used to analyze the data.

Results and Discussion

In general, based on the values obtained by the Morris method, regions one, two, seven and eight are in some conditions in terms of cultural indicators and urban services. Since region one is the economic and commercial heart of Shiraz, according to the results are considered as the most privileged region in terms of two general indicators selected for sustainable development. Also, regions four, five, six, nine, ten and eleven according to the Morris method are among the low regions. The somewhat more privileged region and the eleventh region as a less privileged region can indicate a significant distance between these regions in terms of distribution of facilities.

Based on the results obtained from the scalogram method, in terms of cultural indicators and urban services, region one is in a favorable situation. . Also, region four is one of the low-income regions in terms of selected indicators of sustainable urban development. Based on the results, it can be seen that region one with a score of 55 is in the first place in terms of development.

Conclusion

Given the divergence between the current and the desired situation, the dimensions and criteria of good urban governance were prioritized by combined measures and strategies and executive policies, and 9 strategies and 11 executive policies were identified as priorities. Strategic topics include integrated planning and implementation of urban government and public bodies, adoption of the integrated urban management bill, maximum transparency through information

مقاله پژوهشی

تعیین میزان توسعه‌یافتگی مناطق یازده‌گانه شهرستان شیراز از نظر شاخص‌های خدمات شهری و فرهنگی

علی شکور^{۱*}، محمدجعفر نامدار اردکانی^۲

۱- استاد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

۲- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی لارستان، لارستان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳

چکیده

مقدمه: گسترش شهرنشینی و مسائل و مشکلات خاص زندگی شهری، بیش از پیش ضرورت توجه همه جانبه به راهبردهای سودمند برای بهینه سازی زندگی ساکنان شهرها را لازم ساخته است. در این راستا مفهوم توسعه پایدار شهری به عنوان یک چارچوب مفهومی وسیع در راستای دستیابی به رشد اقتصادی و تأمین عدالت اجتماعی حرکت می‌کند. بررسی و شناخت نواحی شهری و تحلیل قابلیت‌ها و تنگناهای آن‌ها در فرآیند برنامه ریزی شهری اهمیتی بسزا دارد.

روش: هدف اصلی این پژوهش ارزیابی توسعه‌یافتگی مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر معیارهای توسعه پایدار شهری "خدمات شهری و فرهنگی" در غالب ۲۴ شاخص است. این پژوهش از نظر هدف، نظری کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-کمی و تحلیلی می‌باشد. داده‌های مورد نیاز در این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و آمارنامه سال ۱۳۹۷ گردآوری شده است. برای تحلیل، ابتدا داده‌ها استانداردسازی شده و در نهایت، با بهره گیری از روش‌های مورس و اسکالوگرام مناطق یازده‌گانه شهر شیراز رتبه‌بندی شده است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بر اساس روش مورس نشان داد که از نظر شاخص خدمات شهری و فرهنگی منطقه ۱ و ۸ با امتیازهای ۴۷/۸۷ و ۴۲/۱۳ در رتبه نخست و دوم و مناطق ۴، ۵ و ۱۱ با امتیازهای ۲۲/۵۵ و ۱۵/۹۳ و ۱۲/۵۲ در جایگاه آخر می‌باشند. همچنین، بر اساس روش اسکالوگرام نیز مناطق یک و ۸ با امتیازهای ۵۵ و ۴۹ در مرتبه نخست قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها: نتایج بدست آمده از این پژوهش حاکی از وجود شکاف بین مناطق یازده‌گانه شیراز از نظر بهره‌مندی از شاخص‌های مورد بررسی است و در این بین منطقه ۱ با توجه به مرکزیت سیاسی و اقتصادی به دلیل وجود امکانات شهری در رتبه نخست از نظر توسعه‌یافتگی قرار گرفته است.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:
10.30495/jupm.2022.27821.3864

واژه‌های کلیدی:

توسعه، توسعه پایدار شهری، همبستگی، شهر شیراز

* نویسنده مسئول: علی شکور

نشانی: استاد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

تلفن: ۰۹۱۷۳۱۸۲۵۲۸

پست الکترونیکی: alishakoor52@yahoo.com

سازمان ملل متحد (۲۰۱۵) تا سال ۲۰۵۰، ۶۶ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی خواهند کرد (۲). در واقع، شناخت توان‌ها و امکانات موجود در هر منطقه، به برنامه‌ریزی این امکان را می‌دهد تا براساس نیازها و شرایط خاص منطقه، راستا و راهکارهای توسعه منطقه را مشخص کند و برنامه‌ای هماهنگ و متناسب با شرایط منطقه، ارائه دهد. از این جهت و به منظور تنظیم برنامه‌های متناسب با شرایط و امکانات نواحی با هدف کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، شناخت و درک تفاوت‌های موجود میان مناطق و نواحی گوناگون امری ضروری است (۲۶). توسعه متعادل و متوازن فضاهای جغرافیایی، نیازمند بررسی دقیق و همه جانبه مسایل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و شناخت بهتر نیازهای جامعه و بهبود آن‌هاست. موضوع دسترسی به امکانات و خدمات شهری، از جمله مسائل مهمی است که اقتصاد شهر را از ابعاد گوناگون، تحت تاثیر قرار می‌دهد. به بیان دیگر، توزیع نامناسب کاربری‌های خدماتی برای دسترسی به آن‌ها، اتلاف وقت شهروندان، ایجاد راه‌بندان و گره‌های ترافیکی و هزینه‌های ناشی از آن که در بیش‌تر مواقع، محاسبه آن‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد را به همراه دارد (۳). شهرستان شیراز به عنوان یکی از کلان‌شهرهای کشورمان مطرح است که جمعیتی بالغ بر ۱۶۰۹۶۱۵ نفر دارد و از نظر تقسیم‌بندی شهری به ۱۱ منطقه شهری تقسیم‌بندی شده است. هر منطقه به لحاظ وسعت و جمعیت و همچنین، بافت شهری با یکدیگر متفاوت است. همچنین، میزان توزیع و پراکنش خدمات گوناگون شهری از جمله فضای سبز، امکانات تفریحی و رفاهی، امکانات فرهنگی و ... نیز متفاوت است و این تفاوت در مناطق با بافت حاشیه‌ای شهری بیش‌تر مشهود است. لذا، هدف از این پژوهش تعیین میزان برخورداری مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از لحاظ شاخص‌های خدمات شهری، فرهنگی به عنوان شاخص‌های پایدار شهری است. از سوی دیگر، با بررسی وضعیت کاربری‌های خدمات شهری، فرهنگی و ... و میزان مورد نیاز هر محدوده می‌توان دورنمایی کامل و مناسب را در بازنگری طرح تفصیلی لحاظ کرد تا در آینده نسبت به پراکنش مناسب کاربری‌های یاد شده و کاهش میزان دسترسی به آن‌ها اقدام لازم و مناسب انجام داد. تعیین میزان برخورداری مناطق در هر شهری می‌تواند در چگونگی خدمات‌رسانی در آن شهر کارآمد باشد. سالیانه شهرداری‌ها نسبت به تهیه و تدوین بودجه‌های عمرانی

شهرها به عنوان عالی‌ترین مکان تجمع زیستی انسان یکی از مقاطع مهم تاریخ بشریت می‌باشند، این پدیده برآیند و تجسم مناسبات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی هر دوره است. به مرور و بویژه پس از انقلاب صنعتی، عواملی چون افزایش چشمگیر جمعیت، انباشت سرمایه، تمرکز تولید، رشد صنایع و فن، مناسبات بازرگانی، تحرکات جمعیتی و در نهایت، تحرک و پویایی روزافزون حیات شهری، تعادل پایدار شهرهای قدیمی را ناپایدار و آن‌ها را با مساله رشد سریع روبه‌رو ساخت (۱۴). شهرنشینی و شهرگرایی در جهان در حال توسعه با دو ویژگی مهم رشد شتابان جمعیت و گسترش فیزیکی فزاینده و بی‌برنامه مواجه بوده است و شکل‌گیری فضاهای نابرابر شهری، ناپایداری شهری در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و ... از مشکلات مشترک این شهرها به شمار می‌آید (۱۹). بررسی و شناخت نواحی شهری و تحلیل قابلیت‌ها و تنگناهای آن‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی شهری اهمیت بسزایی دارد و لذا، امروزه آگاهی از امکانات؛ توانایی‌ها؛ ضعف‌ها و کاستی‌ها نوعی ضرورت برای ارائه طرح‌ها و برنامه‌های آگاهانه مدیریتی بشمار می‌رود. از آنجا که خدمات شهری ساختار دهنده شکل و ماهیت کالبدی، اجتماعی و فضایی شهر می‌باشد، بی‌عدالتی در چگونگی توزیع آن تاثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار، ماهیت و جدایی‌گزینی طبقاتی محلات شهر گذاشته و مدیریت شهری را با چالش‌های جدی روبه‌رو می‌کند (۶). سطح‌بندی روشی برای سنجش توسعه مناطق است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق را نشان می‌دهد و وضعیت هر یک از مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. با این روش روند شکل‌گیری توسعه قطبی مناطق مشخص می‌شود و در نهایت، در برنامه‌ریزی توسعه مناطق، مناطق نیازمند و کم‌تر توسعه یافته تعیین و از عدم تعادل مناطق جلوگیری می‌شود (۹). فرآیند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه تغییرات بسیاری در کالبد فیزیکی شهر و ابعاد گوناگون زندگی شهروندان به وجود آورده است. با توجه به این‌که هر روز بر جمعیت شهری افزوده می‌شود، چالش‌ها و پیامدهایی بروز می‌یابد (۲۲). بروز انواع نابرابری‌ها، فقر گسترده، تخریب محیط زیست، سوء تغذیه، توسعه ناموزون شهر و ... تنها بخشی از آثار سوء این اقدام‌ها بود (۲۰). بر مبنای برآورد

مناطق اقدام می‌کنند که در صورت مشخص بودن وضعیت برخورداری مناطق نسبت به هم می‌تواند در تهیه بودجه به منظور کاهش تفاوت‌ها در سطح مناطق گام اساسی بردارد. پژوهش مذکور بنا دارد تا نسبت به تشخیص و تعیین میزان برخورداری مناطق از لحاظ خدمات شهری و فرهنگی در شهرستان شیراز اقدام کند که این امر می‌تواند در نحوه بودجه بندی سالیانه شهرداری به منظور کاهش سطح بندی مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر این گونه خدمات تاثیرگذار باشد. این پژوهش می‌تواند در توسعه پایدار شهر شیراز تاثیرگذار باشد که با هدایت بهتر و سریع‌تر امکانات و خدمات گوناگون شهری به سمت مناطق کم‌تر برخوردار منجر به ایجاد یک توسعه هم‌گون و پایدار شود. توسعه پایدار یکی از جامع‌ترین مفاهیم در دهه‌های اخیر می‌باشد این واژه در مفهوم گسترده آن به معنی اداره و بهره برداری صحیح و کارا از منابع مالی، نیروی انسانی و ... برای دست یابی به الگوی مصرف مطلوب است که با بکارگیری امکانات فنی، ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل امروز و آینده به گونه رضایت‌بخش امکان‌پذیر می‌شود. توسعه پایدار نه فقط بهبود این نسل بلکه نسل‌های آینده را نیز در نظر دارد. بدین ترتیب پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت است از:

آیا میزان برخورداری مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر شاخص خدمات شهری متفاوت است؟

آیا میزان برخورداری مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر شاخص فرهنگی متفاوت است؟

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

در مورد سنجش میزان توسعه‌یافتگی در سطح مناطق شهر، شهرستان‌ها و استان‌های کشور به لحاظ برخورداری از شاخص‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و ... مطالعات گسترده‌ای انجام شده است. برای نمونه اکبر احمدی و اسفندیار جهانگرد در سال ۱۳۹۹ مقاله‌ای با عنوان رتبه بندی محلات شهر تهران از بعد سطح برخورداری و کیفیت زندگی با استفاده از Fuzzy TOPSIS، کیفیت زندگی در ۳۳۵ محله شهر تهران با استفاده از داده‌های ۵۳ شاخص سنجش کیفیت زندگی در شهر، مستخرج از ۴۵۰۰۴ پرسش‌نامه از گزارش رصد کیفیت شهر تهران، در قالب روش تاپسیس فازی بررسی شد و محلات گوناگون به ترتیب در قالب ۵ خوشه «کاملاً

برخوردار»، «برخوردار»، «متوسط»، «کم‌تر برخوردار» و «نیازمند مداخله» رتبه‌بندی شده‌اند. براساس این نتایج، ۶۳ محله در دو خوشه توسعه‌یافته «کاملاً برخوردار» و «برخوردار» و ۱۶۷ محله نیز در خوشه کم‌تر توسعه‌یافته «کم برخوردار» و «نیازمند مداخله» قرار گرفته‌اند. صالحی و همکاران (۲۱) در مطالعه خود به سطح بندی مناطق کلان شهر تهران از لحاظ شاخص‌های توسعه پایدار با استفاده از تحلیل عاملی و خوشه‌ای پرداختند. در این مطالعه ۲۲ منطقه تهران با استفاده از ۴۷ شاخص در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... سطح بندی شدند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که منطقه ۶ توسعه یافته‌ترین و مناطق ۲۰ و ۲۲ کم توسعه‌یافته‌ترین مناطق به لحاظ شاخص‌های مورد بررسی بودند (۱). ملکی و همکاران (۱۳) در پژوهش خود با عنوان رتبه بندی مناطق شهری از لحاظ توسعه یافتگی کالبدی- فضایی با رویکرد توسعه پایدار شهری و تلفیق عملگر فازی GIS و FAHP موردشناسی: مناطق چهارگانه شهر ارومیه در سال ۱۳۹۶ نشان دادند که رای دست‌یابی به هدف یاد شده از ۱۹ متغیر اصلی موجود در شاخص کالبدی (کاربری‌های مسکونی، تجاری، آموزشی، مذهبی، فرهنگی، جهانگردی، درمانی و...) استفاده شده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بر اساس توابع و مدل به کار رفته در پژوهش منطقه یک شهر ارومیه با داشتن مساحتی بالغ بر ۳۲۷۶۷۶۷۸ متر مربع یعنی حدود ۰٫۳۰ درصد از کل سطح کاربری‌ها و سرانه ۱۲۱٫۷۵ متر مربع برای کل کاربری‌ها نسبت به جمعیت آن، از درجه توسعه یافتگی بالاتری نسبت به ۳ منطقه دیگر این شهر برخوردار است؛ امری که در عملگر Gama fuzzy با دقتی بیش‌تر نسبت به مدل AHP فازی نشان داده شده است. بیک محمدی و همکارانش در مطالعه خود با عنوان تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان فارس) در سال ۱۳۹۶ نشان دادند که اختلاف و نابرابری زیادی بین شهرستان‌های استان فارس وجود دارد و در این بین شهرستان شیراز در رتبه نخست به لحاظ برخورداری از شاخص‌های فرهنگی قرار دارد. از مهمترین نتایج این پژوهش به نابرابری و اختلاف بسیار زیاد شاخص‌های مورد نظر در سطح شهرستان‌های استان فارس می‌توان اشاره کرد، به گونه‌ای که شهرستان شیراز با امتیاز اولویت ۰/۹۵۴۲ در سطح فرابرخوردار قرار دارد و ۲۸ شهرستان دیگر استان فارس با

فاصله بسیار زیاد نسبت به شهرستان یاد شده قرار گرفته اند؛ لذا، توجه به برنامه‌ریزی فضایی و آرایه راهبردهای صحیح و اجرایی در راستای نیل به توسعه و پیشرفت متعادل منطقه‌ای، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (۵). علیرضا دانش نظافت و همکاران در مقاله‌ای با عنوان مقایسه تطبیقی توسعه‌یافتگی مناطق شهری رشت با استفاده از روش‌های ارزیابی چند شاخصه ۳۶ شاخص در ۵ گروه آموزشی، بهداشتی درمانی، فرهنگی اجتماعی، اقتصادی تجاری و تاسیسات شهری پرداخته شده است. برای رسیدن به اهداف مطالعه از مدل‌های تاکسونومی عددی، موریس و تاپسیس استفاده شده است. نتایج مطالعات نشان می‌دهد که امکانات و خدمات بیش‌تر در مرکز شهر تمرکز یافته‌اند. از این رو نابرابری در مناطق ۵ گانه با اختلاف زیاد مشاهده می‌شود. به گونه‌ای که در آنالیز هر سه مدل مناطق یک و دو از وضعیت مطلوب تری برخوردارند، ولی منطقه ۵ جزء محروم‌ترین مناطق می‌باشد؛ در حقیقت هر چه از مرکز شهر فاصله گرفته می‌شود، از شدت برخورداری از امکانات و خدمات کاسته می‌شود. این امر حاصل نتایج سیاست‌های رشد قطبی است که در نتیجه آن تمام امکانات و قدرت در یک یا چند منطقه تمرکز می‌یابد و سایر مناطق به صورت حاشیه‌ای عمل می‌کنند (۷). جعفرزاده و همکاران (۱۰) در پژوهشی با عنوان سطح‌بندی توسعه‌یافتگی دهستان‌های استان اردبیل بر اساس مدل تاکسونومی عددی با به کارگیری ۸ شاخص برای بررسی توسعه‌یافتگی در چارچوب آنالیز تاکسونومی عددی^۱ اقدام به سطح‌بندی درجه توسعه‌یافتگی دهستان‌های استان اردبیل کرده است. جامعه آماری انتخابی کلیه ۶۹ دهستان استان اردبیل بوده در این سطح بندی، دهستان کلخوران از بخش مرکزی شهرستان اردبیل با ضریب توسعه‌یافتگی ۰/۳ برخورداری و دهستان قشلاق شرقی از بخش قشلاق دشت شهرستان بیله سوار با ضریب توسعه‌یافتگی ۰/۹۶ جزو محروم‌ترین دهستان‌های استان شناسایی شده اند. نیک پور عامر و همکاران (۱۵) در پژوهشی با عنوان ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری با تاکید بر عدالت در توزیع خدمات در شهر بابل که نتایج حاصل از کاربست مدل وایکور نشان می‌دهد که مناطق این شهر از لحاظ میزان برخورداری از شاخص‌های منتخب توسعه متفاوت بوده به گونه‌ای که

از لحاظ برخورداری از شاخص اجتماعی و اقتصادی، منطقه ۹، شاخص آموزشی و فرهنگی منطقه ۴، شاخص کالبدی و درمانی منطقه ۱۰ و شاخص کیفیت مسکن منطقه ۱۲ دارای بیش‌ترین میزان برخورداری بوده و از نظر میزان محرومیت از لحاظ شاخص اجتماعی و اقتصادی منطقه ۱۲، شاخص‌های آموزشی و فرهنگی، کالبدی و کیفیت مسکن منطقه ۹ و شاخص درمانی منطقه ۶ به عنوان محروم‌ترین مناطق از لحاظ برخورداری از شاخص‌های منتخب می‌باشند. همچنین در زمینه شاخص‌های تفریحی منطقه ۹ به عنوان محروم‌ترین منطقه و منطقه ۳ به عنوان برخورداری‌ترین منطقه مشخص شد. فرهادی و اورک نیز در مطالعه خود با عنوان تحلیلی بر میزان برخورداری شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از مدل موریس نشان دادند که شهرستان اندیکا پایین‌ترین و بهمان بالاترین ضریب برخورداری را دارند (۸). تسو^۲ و همکارانش (۲۷) در پژوهشی با عنوان «سنجش شاخص یکپارچه دسترسی محور در ارتباط با عدالت فضایی در خدمات عمومی شهری؛ مورد مطالعه: شهر رن-دی^۳ (تایوان)»، سعی در ارائه شاخصی یکپارچه از عدالت فضایی داشته‌اند. آن‌ها سه مشخصه: شعاع خدماتی رسانی، شعاع تأثیرگذاری منفی تسهیلات و نیز تأثیر گذاری متفاوت خدمات گوناگون بر ساکنان و کیفیت متفاوت تسهیلات هم نوع را برای توزیع خدمات، در نظر گرفتند و نتایج یافته‌های آن‌ها، بیانگر توزیع ناعادلانه خدمات عمومی در این شهر بود. به‌تایید در سال ۲۰۰۴ با استفاده از ۲۳ شاخص (۱۲ شاخص کشاورزی و ۱۱ شاخص زیربنایی) به کمک روش‌های تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی، در مطالعه‌ای به تعیین سطح توسعه کشاورزی ۳۸۰ بلوک در ۳۲ منطقه از هند پرداختند و نتایج آن‌ها نشان داد که ۵۶ بلوک توسعه یافته، ۱۵۶ بلوک نسبتاً توسعه یافته و ۱۱۶ بلوک کم‌تر توسعه یافته هستند (۴).

بررسی تحولات جهان در این عصر، نشان می‌دهد شهر و شهرنشینی دارای تغییرات کمی و کیفی زیادی بوده است (۱۱). افزایش شتابان جمعیت شهری، یکی از مشخصه‌های شهرنشینی در دهه‌های اخیر است (۱۶). آثار زیانبار رشد و گسترش شهرها در دهه‌های اخیر بویژه در کشورهای در حال توسعه بسیار چشمگیر بوده است. در قرن نوزدهم به واسطه رشد شهرنشینی و صنعتی شدن، شرایط نامناسب

3 - Ren-de

4- Bhatia

1- NTA

2- Tsou

بر زندگی شهرنشینان حاکم شد، به گونه‌ای که وضعیت نامناسب بهداشت را در پی داشت (۱۷). بحث توسعه پایدار شهری ارتباط تنگاتنگی با نارسایی‌ها و آسیب‌های زیست محیطی، ناهنجاری‌ها و فشارهای روانی و اجتماعی، اقتصاد و نوع معیشت شهری، شکل و بافت شهری و رفتار و فرهنگ ساکنان شهری دارد. در واقع با یک نگاه سطحی به سیستم حمل و نقل شهری یا ساختار فیزیکی شهری یا مسائلی همچون آلودگی هوای شهری و یا حتی رفتار روزمره ساکنان شهری پایداری یا ناپایداری شهری را تا حدی می‌توان تشخیص داد. بنابراین، مطالعه و ارزیابی و در نهایت، برنامه‌ریزی برای دست‌یابی به رشد متوازن شهری و پایداری آن ضروری است (۱۲). توسعه متعادل و متوازن فضاهای جغرافیایی، نیازمند بررسی دقیق و همه‌جانبه مسایل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و شناخت بهتر نیازهای جامعه و بهبود آن‌هاست.

شهری ایجاد شهرها را تنها برای لذت‌بردن شهرنشینان میدانند و راه رسیدن به پایدار شهری را در توجه با برنامه‌ریزی شهری، منطقه‌ای و ساماندهی قانون می‌داند (۲۸). توسعه پایدار شهری کاهش نابرابری‌ها و حرکت به سوی عدالت اجتماعی است. توسعه پایداری شهری یعنی برقراری عدالت در شهر و برخورداری همه شهروندان از نیازهای اولیه از جمله غذا، اشتغال؛ مسکن و عدالت (۲۳). مفهوم توسعه پایدار شهری به توسعه اقتصادی اجتماعی شهری ضمن تداوم حفاظت از منابع زمینی برای نسل کنونی و آینده به مجدد ساختن بهره‌برداری از منابع طبیعی در حد ظرفیت سیستم‌های طبیعی و هماهنگی طرح‌های توسعه دلالت دارد.

عدالت اجتماعی و فضایی در شهر

عدالت اجتماعی از مفاهیم مقدس و والایی است که در قرآن کریم نیز از آن به عنوان یکی از هدف‌های اصلی بعثت انبیاء قلمداد شده است. قرآن با صراحت به برقراری عدل در میان انسان‌ها اشاره می‌کند. در این باره می‌فرماید: «ان الله یامر بالعدل والاحسان: همانا خداوند فرمان به عدل و احسان می‌دهد» (سوره مبارکه نحل آیه ۹۰).

توسعه پایدار شهری

پیتر هال توسعه پایدار شهری را به عنوان شکلی از توسعه امروزی که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهر نسل آینده را تضمین کند، تعریف می‌کند. توسعه پایداری

جدول ۱- تقسیم بندی عدالت فضایی از دیدگاه های متفاوت

تعریف	انواع عدالت فضایی
هر شخصی سهم برابر دریافت می کند	-سهم برابر
افراد توانایی برابر به فرصت های برابر دارند	-فرصت برابر
سهم های توزیع شده برای متعادل کردن نابرابری های موجود است	-عدالت جبرانی
خدمات متناسب با نیازها توزیع می شود	۲-عدالت نیاز محور
دریافت منفعت در ارتباط با سطح پرداختی است	۳- عدالت بازار
منافع با سطح تقاضای شهروندان توزیع می شود	۴- عدالت تقاضامحور

(منبع: ۶)

وضع موجود کاربری‌های خدمات شهری به همراه ارائه کمبودهای درمانی، بهداشتی و سایر موارد مورد نیاز باشد تا مسئولان امر در شهرداری شیراز بتوانند در بازنگری طرح تفصیلی نسبت به رفع این کمبودها اقدام موثری نمایند که این موضوع خود می‌تواند دلیل نوآوری این پژوهش باشد.

این پژوهش با توجه به جامعیت معیارهای توسعه پایدار و هم‌چنین، استفاده از سه روش متفاوت و در نهایت، تلفیق هر سه روش با استفاده از برتری وزنی شاخصهای زیرمجموعه می‌تواند با پژوهش‌های قبلی متفاوت و دارای بازخورد بهتری از وضع موجود شهرستان شیراز باشد. لذا، هدف از انجام این پژوهش ضمن استفاده از نتایج آن در نوع تصمیم‌گیری و لحاظ کردن بودجه‌های عمرانی شهرداری شیراز در مناطق کم‌تر برخوردار، می‌تواند مرجع مناسبی از

مواد و روش پژوهش

شد. به منظور بدست آوردن داده‌های تکمیلی همچون شاخص‌های اثرگذار بر توسعه‌یافتگی (شاخص‌های مهم از نظر شهروندان) نیز از پرسش‌نامه استفاده می‌شود. پرسش‌نامه یاد شده بر اساس روش کوکران و با نظر گروهی صاحب نظر و کارشناس و هم‌چنین، شهروندان ساکن در مناطق یازده‌گانه شهرشیراز تکمیل و سپس تعداد ۲۴ شاخص اثرگذار در توسعه پایدار شهری برای بررسی انتخاب شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز افزون بر روش‌های اسکالوگرام و موریس، از نرم افزارهای Excel و SPSS ورژن ۲۰۱۶ استفاده شد. در نهایت، با توجه به خروجی حاصل از مدل موریس و اسکالوگرام مناطق مطالعه شده در ۴ سطح بسیار برخوردار (۷۰-۱۰۰)، برخوردار (۵۰-۷۰)، تا حدودی برخوردار (۳۰-۵۰) و کم برخوردار (۰-۳۰) ارزیابی شده‌اند (شکل ۳). شاخص‌های مورد مطالعه به شرح جدول زیر می‌باشد:

این پژوهش با توجه به اهداف ارائه شده از نوع پژوهش‌های نظری کاربردی و نیز با توجه به ماهیت و روش آن از نوع توصیفی- کمی تحلیلی است. در این پژوهش ابتدا با دیدی سیستماتیک و ساختاری به مرور ادبیات نظری در حوزه توسعه پایدار شهری، پرداخته شد؛ سپس بر پایه مبانی نظری حاصل شده، شاخص‌ها و متغیرهای تاثیرگذار در توسعه پایدار شهری در ابعاد فرهنگی و خدمات شهری و به ترتیب برای هر یک از شاخص‌های بالا ۱۱، ۱۳ شاخص استخراج شد (جدول ۲). محدوده جغرافیایی مورد مطالعه کلان شهر شیراز مناطق یازده‌گانه و به لحاظ زمانی، داده‌های سال ۱۳۹۷ است. هم‌چنین، داده‌های مورد نیاز با استفاده از سالنامه آماری نفوس و مسکن و هم‌چنین، سالنامه آماری شهرداری، مصاحبه، سایت‌های اینترنتی و مراجعه به ادارات و سازمان‌های مربوطه گردآوری خواهد

جدول ۲ - مولفه‌ها و شاخص‌های منتخب برای سنجش توسعه

مولفه‌ها	شاخص‌ها
خدمات شهری	تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده
	- سرانه ایستگاههای آتش نشانی به ازاء هر ۵۰ هزار نفر متر مربع
	- سرانه بازارچه‌ها متر مربع
	- نصب تک لبه، کانپوا و جدول گذاری
	- تعداد پارکینگ عمومی
	- مترآز آسفالت
	- وسایل آبخوری، بدنسازی و بازی کودکان
	- مترآز پیاده رو سازی متر مربع
	- تعداد پمپ بنزین و گاز
	- تعداد ترمینال‌های درون شهری
	- موارد ۱۳۷ انجام شده
	- درصد باسواد
	- سرانه فضای ورزشی
- تعداد نگارخانه	
فرهنگی	- سرانه ظرفیت سالنهای سینما (صندلی / سالن)
	- تعداد موسسات خیریه
	- تعداد استند و بیلپورد تبلیغاتی
	- تعداد پلیس + ۱۰
	- سرانه باغ خانواده
	- تعداد دفاتر پیشخوان
	- تعداد دفاتر اسناد رسمی
	- تعداد استخر
	- سرانه فرهنگسرا
	- تعداد کتابخانه

منبع: مطالعات نویسندگان (۱۳۹۸)

بحث و ارائه یافته‌ها

مقایسه و تفکیک مناطق یازده‌گانه شهر شیراز براساس مدل موریس

شاخص خدمات شهری

در این مورد ۱۱ زیر شاخص پس از نظر سنجی از راه پرسش‌نامه‌ای که توسط کارشناسان گوناگون شهری و شهروندان تکمیل شد، انتخاب گردید. بر اساس نتایج بدست آمده مناطق ۸، ۷ و ۹ در رتبه‌های نخست تا سوم و جزء مناطق برخوردارتر نسبت به دیگر مناطق بشمار می‌آید. با توجه به گستردگی نوع خدمات شهری و تاثیر گذار بودن میزان و کیفیت رضایت‌مندی ساکنان مناطق، توجه ویژه مدیران شهری در این زمینه بسیار مهم و تاثیر گذار می‌باشد. بر اساس روش انجام شده و نتایج بدست آمده

مناطق ۱۱، ۴ و ۶ از این نظر در شرایط کم برخوردارتر و در رتبه‌های آخر قرار گرفته است. وجود مناطق ۴ و ۶ در این رتبه نشان دهنده آن است که مدیران شهری بایستی با همتی بیش‌تر نسبت به رفع کمبودها و تامین منابع لازم برای افزایش رضایت‌مندی شهروندان را فراهم کند. این مناطق با توجه به وسعت زیاد و موقعیت جغرافیایی و از سوی دیگر، به دلیل دارا بودن منابع طبیعی به شدت دارای پتانسیل توریستی و گردشگری را داشته که این امر می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهری در زمینه‌های محیط زیست، تفریحی و اقتصادی شود. لذا، با وجود اتفاق‌ها و اقدام‌های موثری که تا کنون در این زمینه برداشته شده است بایستی توان بیش‌تری را به منظور فعال کردن این گونه پتانسیل‌های بالقوه انجام داد. در جدول زیر تمامی زیرشاخص‌های انتخابی خدمات شهری به تفکیک مناطق مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۳- مقادیر مدل ناموزون موریس (YII) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی خدمات شهری

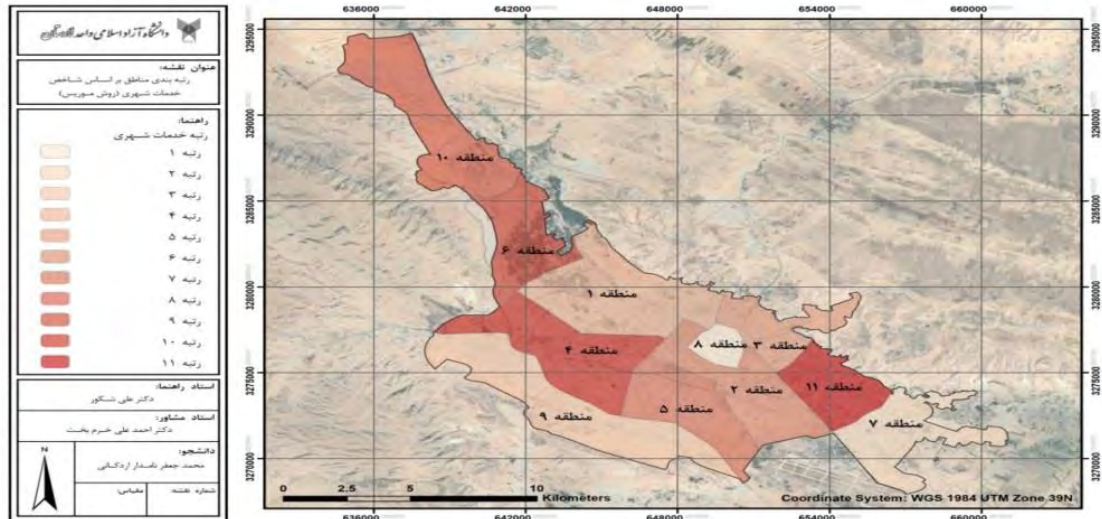
منطقه	یک	دو	سه	چهار	پنج	شش
تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره	۳۴,۲۸	۱۶,۸۲	۱۹,۱۷	۹,۲۸	۱۲,۹۰	۲۶,۴۴
سرانه ایستگاه‌های آتش نشانی	۱,۹۸	۰	۵۹,۵۲	۴,۳۷	۱,۹۸	۲۰,۶۳
سرانه بازارچه‌ها متر مربع	۱۲,۴۱	۱۱,۰۳	۲۳,۱۰	۱۱,۳۸	۱۴,۸۳	۱۲,۰۷
تعداد نصب تک لبه، کانیوا و جدول‌گذاری	۹,۸۸	۱۱,۷۴	۰	۶,۴۶	۶۴,۳۴	۱۷,۸۹
تعداد پارکینگ عمومی	۲۰,۸۴	۱۷,۶۱	۲۰,۹۵	۲,۷۰	۱,۷۲	۴,۳۹
سرانه متر از آسفالت	۱۰۰	۳۳,۴۲	۴۱,۱۵	۳۰,۴۵	۳۷,۱۹	۰
تعداد وسایل بدن‌ساز و بازی کودکان	۰	۱۰۰	۱۱,۱۱	۲,۱۶	۳,۸۶	۴,۹۶
متر از پیاده‌روسازی	۳۱,۸۶	۲,۸۰	۳,۹۰	۴,۸۸	۵,۹۸	۱۲,۵۷

۳۱,۴۴	۹۶,۰۵	۴۵,۹۲	۶۵,۶۵	۱۴,۶۰	۱,۵۷	تعداد پمپ بنزین و گاز
۵۶,۷۸	.	.	.	۳۹,۶۴	۴۶,۴۲	تعداد ترمینال‌ها
۳۱,۸۶	۹,۷۹	۱۵,۰۸	۳۳,۹۶	۲۹,۷۵	۵۹,۶۵	تعداد موارد انجام شده ۱۳۷
۲۱۹,۰۷	۲۴۸,۶۶	۱۳۲,۶۹	۲۷۸,۵۴	۲۷۷,۴۵	۳۱۸,۸۹	جمع کل
۱۹/۹۲	۲۲/۶۱	۱۲/۰۶	۲۵/۳۲	۲۵/۲۲	۲۸/۹۹	DI

ادامه جدول ۳- مقادیر مدل ناموزن موریس (YII) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی خدمات شهری

منطقه شاخص	هفت	هشت	نه	ده	یازده
تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره	۶۳,۷۷	.	۱۰۰	۲۷,۲۱	۰,۰۳
سرانه ایستگاههای آتش نشانی	۱۹,۰۵	۱۰۰	۳۰,۹۵	۳۱,۷۵	۶,۳۵
سرانه بازارچه ها متر مربع	۱۰۰	.	۱۳,۱۰	۱,۷۲	۱,۳۸
تعداد نصب تک لبه، کانیوا و جدول گذاری	۱۰۰	۳۴,۲۷	۳۵,۱۲	۰,۱۹	۲,۹۵
تعداد پارکینگ عمومی	۱,۰۹	۱۰۰	.	۴,۸۴	۴,۹۸
سرانه مترآز آسفالت	۲۹,۶۵	۸۱,۶۷	۹,۱۶	۷۱,۵۱	۴۶,۰۹
تعداد وسایل آبخوری، بدن سازی و بازی کودکان	۴۴,۴۳	۰,۱۴	۹۷,۶۳	۷,۱۴	۲,۹۰
مترآز پیاده رو سازی	۵,۱۲	۱۰۰	.	۴,۷۶	۰,۱۲
تعداد پمپ بنزین و گاز	۱۰۰,۵۲	.	۸۳,۴۲	۷۶,۰۵	۳۵
تعداد ترمینال‌ها	.	۱۰۰	۲۵	.	.
تعداد موارد انجام شده ۱۳۷	.	۱۰۰	۱,۳۴	۲۱,۲۸	۱۶,۸۶
جمع کل	۴۶۳,۶۵	۶۱۶,۰۹	۳۹۵,۷۵	۲۴۶,۴۹	۱۱۶,۶۷
DI	۴۲/۱۵	۵۶/۰۱	۳۵/۹۸	۲۲/۴۱	۱۰/۶۱

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۸)

نقشه ۱- وضعیت شاخص خدمات شهری در مناطق یازده‌گانه شهر شیراز بر اساس روش موریس

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸)

است که این موضوع برخوردار بودن این مناطق را نسبت به سایر مناطق نشان می‌دهد. بر اساس بررسی صورت پذیرفته مناطق ۴، ۱۱ و ۹ از نظر شاخص‌های انتخابی فرهنگی در شرایط کم برخوردارتری قرار دارد. این موضوع نشان دهنده آنست که مدیران مربوطه بایستی هرچه سریعتر نسبت به واکاوی دلایل این کمبود امکانات در این گونه مناطق اقدام‌هایی موثر را برداشته تا بتوانند نسبت به رفع آن و تامین نیازمندی‌های فرهنگی گام‌های خوبی را بردارند. در جدول زیر تمامی زیرشاخص‌ها به تفکیک منطقه مورد بررسی قرار گرفته است.

شاخص فرهنگی

شیراز شهر فرهنگ و هنر که این مسعله باعث می‌شود نگاه‌هایی ویژه‌تر را به خود معطوف ببیند. رفع مشکلات فرهنگی در کلان شهرها یکی از مشکلات بزرگ مدیران شهری و فرهنگی می‌باشد لذا، کاهش نابرابری‌ها خود می‌تواند گامی بسیار مهم برای تامین نیازمندی‌های فرهنگی شهروندی شود. ۱۳ زیرشاخص در این مورد بررسی شد که بر اساس نتایج بدست آمده از روش موریس مناطق ۱، ۲ و ۶ از نظر این شاخص در رتبه‌های نخست تا سوم قرار گرفته

جدول ۴- مقادیر مدل ناموزون موریس (YIJ) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی فرهنگی

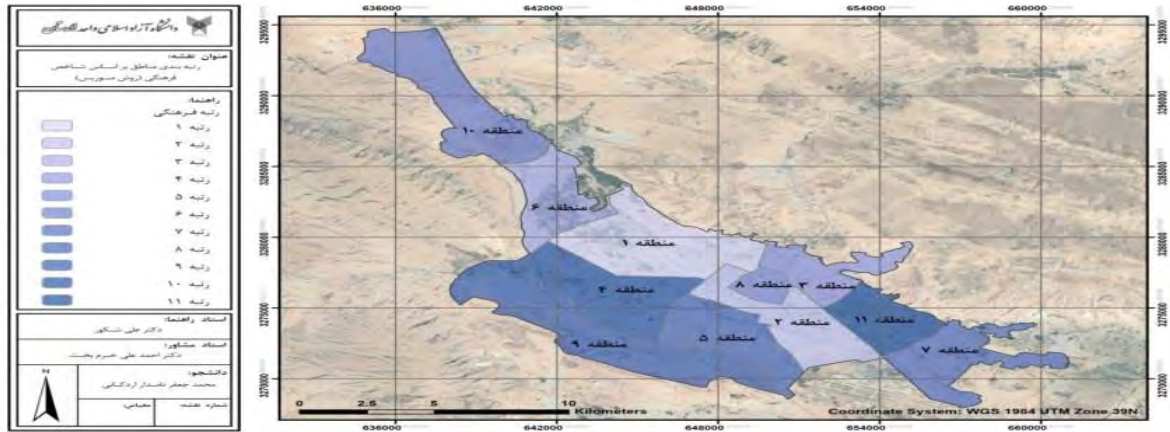
شاخص	منطقه	یک	دو	سه	چهار	پنج	شش
درصد با سواد	۱۰۰	۴۷٫۶۷	۴۵٫۶۰	۷۳٫۹۵	۳۹٫۶۹	۸۷٫۷۹	
سرانه فضای ورزشی	۸٫۹۰	۱۰۰	۲۳٫۲۷	۳٫۱۴	۵۰٫۰۶	۴٫۱۹	
تعداد نگارخانه	۹۹٫۸۱	۳٫۵۰	۱۳٫۶۳	۲٫۴۲	۰	۱۰٫۱۳	
سرانه ظرفیت سالن‌های سینما (صندلی / سالن)	۱۴٫۴۴	۹۴٫۴۴	۳٫۲۳	۰	۰	۲٫۲۲	
تعداد موسسات خیریه	۱۰۰٫۳۸	۶۴٫۲۳	۰	۱۴٫۶۲	۰	۳۰٫۳۸	
تعداد استند و بیلبورد تبلیغاتی	۱۴٫۳۹	۲٫۹۵	۲۶٫۷۱	۰	۵۰٫۷۵	۱۰٫۲۹	
تعداد پلیس ۱۰+	۶۷٫۲۴	۵۷٫۲۴	۷۳٫۴۵	۴۰	۴۵٫۵۲	۵۴٫۸۲	

۹۹,۴۶	۳,۷۵	۲۵	۰	۱۰	۷۰	سرانه باغ خانواده
۳۶,۲۵	۳۰,۴۷	۳۲,۷۵	۷۱,۹۱	۵۱,۹۳	۸۸,۵۰	تعداد دفاتر پیشخوان
۴۸,۴۷	۲۶,۸۵	۲۴,۷۱	۴۷,۴۰	۲۰,۸۷	۱۰۰	تعداد دفاتر اسناد رسمی
۲۶,۹۵	۱۱,۱۹	۱۳,۰۵	۳۶,۱۰	۲۸,۱۴	۹۹,۴۹	تعداد استخر
۵۱,۶۷	۲۰	۵	۲۸,۳۳	۱,۶۷	۰	سرانه فرهنگسرا
۰	۵۹,۴۰	۱۵,۱۱	۵۵,۱۹	۴,۷۴	۶۶,۷۵	تعداد کتابخانه
۴۶۲,۶۳	۲۹۲,۶۸	۲۴۹,۷۶	۴۲۴,۹۳	۵۲۳,۳۸	۸۲۹,۹۰	جمع کل
۳۵/۵۹	۲۲/۵۱	۱۹/۲۱	۳۲/۶۹	۴۰/۲۶	۶۳/۸۴	DI

ادامه جدول ۴- مقادیر مدل ناموزون موريس (YIJ) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی فرهنگی

منطقه شاخص	هفت	هشت	نه	ده	یازده
درصد با سواد	۴۳,۱۵	۰	۵۳,۰۵	۴۴,۲۱	۷۶,۶۵
سرانه فضای ورزشی	۳,۳۷	۰	۸,۴۹	۰,۸۷	۴,۱۳
تعداد نگارخانه	۰	۰	۰	۰	۰
سرانه ظرفیت سالن‌های سینما (صندلی / سالن)	۰	۰	۰	۱۲,۲۲	۰
تعداد موسسات خیریه	۲۹,۲۳	۰	۲۶,۹۲	۲۷,۶۹	۰
تعداد استند و بیلبورد تبلیغاتی	۱۰۰	۳۸,۵۱	۵,۱۳	۴,۳۴	۲۰,۹۱
تعداد پلیس ۱۰+	۲۶,۲۱	۰	۴۸,۲۸	۹۹,۶۶	۰
سرانه باغ خانواده	۱۸,۰۴	۰	۲۲,۶۸	۰	۲۴,۲۹
تعداد دفاتر پیشخوان	۵,۵۱	۱۰۰	۷,۳۷	۳۸,۶۹	۰
تعداد دفاتر اسناد رسمی	۱۷,۶۶	۵۶,۶۸	۸,۱۲	۴۳,۸۷	۰
تعداد استخر	۱۲,۸۸	۰	۰	۲۴,۴۱	۳۰
سرانه فرهنگسرا	۳۵	۱۰۰	۴۰	۵۱,۶۷	۱۵
تعداد کتابخانه	۲۹,۷۰	۱۰۰	۳۵,۸۷	۸,۵۴	۱۲,۸۸
جمع کل	۳۲۰,۷۵	۳۹۵,۱۹	۲۵۵,۹۱	۲۵۶,۱۶	۱۸۳,۸۵
DI	۲۴/۶۷	۳۰/۴۰	۱۹/۶۸	۱۹/۷۰	۱۴/۱۴

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۸)

نقشه ۲- وضعیت شاخص فرهنگی در مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش مورس
(مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸)

ترکیب شاخص های پژوهش

در مجموع براساس مقادیر به دست آمده مناطق یک، دو، ۷ و ۸ از نظر شاخص های فرهنگی و خدمات شهری در شرایط تا حدودی برخوردار قرار گرفته است. حضور مناطق دو و ۸ در محدوده مناطق برخوردارتر این نوید را می رساند که با توجه به وجود مکان های تاریخی فرهنگی، مدیران شهری اقدام هایی مناسب را در راستای افزایش رضایت مندی ساکنان و هم چنین، توریست های داخلی و خارجی کرده اند هرچند به دلیل جایگاه فرهنگی و تاریخی شهر شیراز بایستی اقدامات موثرتر و کاراتری را در مورد توسعه یافتگی این مناطق رقم زد چه بسا توسعه پیدا کردن این مناطق توریستی می تواند منجر به افزایش ورود مسافران داخلی و خارجی شود که این امر منتج به رونق اقتصادی و افزایش درآمدهای پایدار شهرداری ها و دیگر ارگان های ذینفع می شود. از آن جا که منطقه ۱ قلب اقتصادی و بازرگانی شهر شیراز می باشد بر اساس نتایج مورد بررسی به عنوان برخوردارترین منطقه از نظر دو شاخص کلی انتخابی توسعه پایدار قرار دارد. ایجاد تمرکز کاربری های متنوع از جمله درمانی، اقتصادی و اداری منجر به ایجاد گره های ترافیکی نموده که این امر باعث آلودگی های زیست محیطی در مرکز شهر می شود. هم چنین، مناطق ۴، ۵، ۹، ۶، ۱۰ و ۱۱ بر اساس روش

مورس جزء مناطق کم برخوردار می باشد که این مسعله مدیران شهری را ملزم می کند تا نسبت به بررسی تعیین بودجه کافی، هم چنین، بازنگری طرح تفصیلی به منظور تشویق سرمایه گذاران برای تامین کاربری های مورد نیاز اقدام نموده از ایجاد تمرکز در مناطق مرکزی شهر جلوگیری نمایند. وجود عدالت در چگونگی پراکنش و توزیع امکانات با در نظر گرفتن مساعل جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی و هم چنین، نگاه ویژه بومی و بافت مناطق مورد مطالعه می تواند منجر به بروز آسایش و امنیت شهری شود. وجود فاصله امتیازی زیاد بین منطقه ۱ به عنوان منطقه تا حدودی برخوردارتر و منطقه ۱۱ به عنوان منطقه کم برخوردارتر می تواند نشان دهنده فاصله قابل توجه بین این مناطق از نظر توزیع امکانات باشد که این مسعله سبب می شود مدیران شهری به منظور کاهش نابرابری ها بایستی اقدام های فوری و مناسبی انجام دهند. وجود نابرابری در شهرها اثرات سوء با خود به همراه دارد لذا، کاهش و رفع آن یکی از اهداف بزرگ این پژوهش و مقالات مشابه می باشد. جدول (۵) مقدار کلی شاخص مورس (D.I) را به همراه رتبه کل مناطق از نظر برخورداری از کل شاخص های خدمات شهری و فرهنگی مورد بررسی نشان می دهد. بر اساس نتایج مشاهده می شود که منطقه ۱ با امتیاز ۴۷/۸۷ در رتبه نخست به لحاظ توسعه یافتگی قرار دارد.

جدول ۵- رتبه کل توسعه یافتگی مناطق یازده گانه شهرستان شیراز بر اساس روش موریس

رتبه کل	شاخص D.I	شاخص مناطق
۱	۴۷/۸۷	منطقه ۱
۳	۳۳/۳۷	منطقه ۲
۵	۲۹/۳۱	منطقه ۳
۱۰	۱۵/۹۳	منطقه ۴
۹	۲۲/۵۵	منطقه ۵
۶	۲۸/۴۰	منطقه ۶
۴	۳۲/۶۸	منطقه ۷
۲	۴۲/۱۳	منطقه ۸
۷	۲۷/۱۵	منطقه ۹
۸	۲۵/۱۱	منطقه ۱۰
۱۱	۱۲/۵۲	منطقه ۱۱

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

جدول ۶- رتبه مناطق شهرستان شیراز از نظر شاخص خدمات شهری و فرهنگی بر اساس روش موریس

فرهنگی	خدمات شهری	شاخص رتبه
منطقه ۱	منطقه ۸	۱
منطقه ۲	منطقه ۷	۲
منطقه ۴	منطقه ۹	۳
منطقه ۱۰	منطقه ۱	۴
منطقه ۸	منطقه ۳	۵
منطقه ۳	منطقه ۲	۶
منطقه ۷	منطقه ۵	۷
منطقه ۵	منطقه ۱۰	۸
منطقه ۹	منطقه ۶	۹
منطقه ۶	منطقه ۴	۱۰
منطقه ۱۱	منطقه ۱۱	۱۱

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

جدول ۷- سطح برخورداری مناطق یازده گانه شهر شیراز از شاخص های انتخابی توسعه پایدار

شاخص توسعه یافتگی (DI)	مناطق	سطح برخورداری
۷۰-۱۰۰	-	بسیار برخوردار
۵۰-۷۰	-	برخوردار
۳۰-۵۰	مناطق ۱، ۲، ۷، ۸	تا حدودی برخوردار
۰-۳۰	مناطق ۳، ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۰، ۱۱	کم برخوردار

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

تعیین میزان توسعه‌یافتگی مناطق یازده‌گانه بر

اساس روش اسکالوگرام

شاخص خدمات شهری

بر اساس محاسبات انجام شده از نظر این شاخص مناطق ۸، نه و یک در رتبه نخست و دوم شهر شیراز قرار گرفته‌اند که در این مورد منطقه ۸ با توجه به موقعیت قرارگیری در محدوده

تاریخی فرهنگی نشان‌دهنده پتانسیل بالا در جذب توریست‌های داخلی و خارجی را دارد. لذا، مدیران شهری به خوبی اهمیت این موضوع را درک کرده و با تخصیص

بودجه مناسب

برای باز زنده سازی محلات قدیمی از این پتانسیل توریستی به بهترین گونه استفاده می‌کند. هرچند با توجه به مشکلات متعدد فرهنگی و حضور اتباع بیگانه و هم‌چنین، متکدیان و معتادان، لزوم ارتقاء سطح امنیت در این‌گونه محلات که در واقع، هویت و تاریخ این شهر است را لازم می‌دانند. از نظر این شاخص مناطق ۱۱ و ۴ در وضعیت ناپایدارتری قرار گرفته است و با توجه به سکونت جمعیت در خور توجه در این مناطق لزوم توجه بیشتر مدیران شهری را در ارتقاء سطح خدمات شهری نشان می‌دهد.

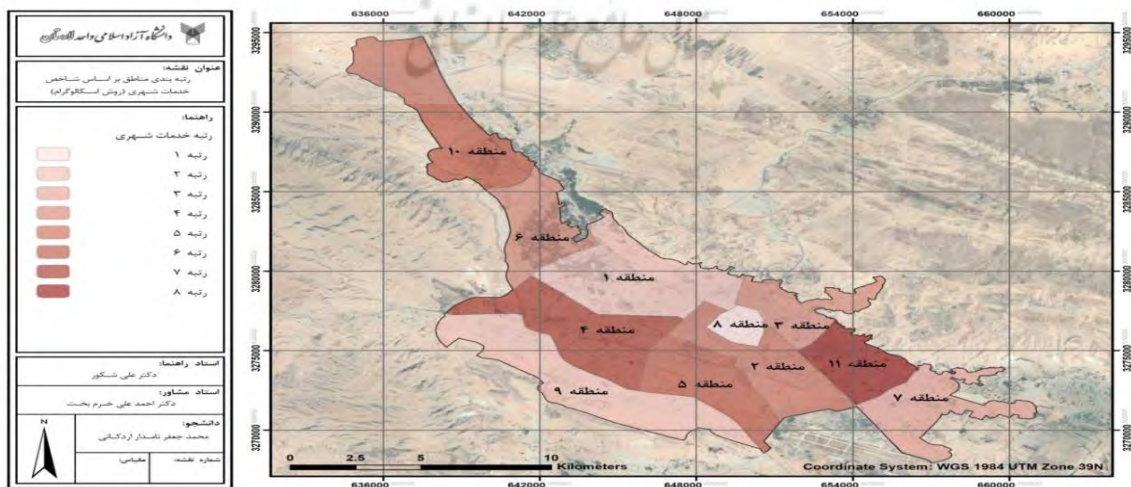
جدول ۸- امتیاز و رتبه مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر شاخص خدمات شهری

شاخص‌ها	مناطق	نسبت تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	سرانه ایستگاههای آتش نشانی به ازای هر ۱۰۰۰۰ متر مربع	سرانه بازچرخه‌ها متر مربع	جدول گذاری به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد نصب تک لپه، کانپوا و جدول گذاری به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد پارکینگ عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت متراژ آسفالت به ازای هر ۱ نفر (سرانه آسفالت)	نسبت تعداد وسایل آبخوری، بدین سازی و بازی کودکان به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
منطقه ۱	منطقه ۱	*/-	-	*/-	-	*/-	*/-	+	-
منطقه ۲	منطقه ۲	-	-	*/-	-	*/-	*/-	-	+
منطقه ۳	منطقه ۳	-	+	*/-	-	*/-	*/-	*/-	-
منطقه ۴	منطقه ۴	-	-	*/-	-	-	-	-	-
منطقه ۵	منطقه ۵	-	-	*/-	+	*/-	-	*/-	-
منطقه ۶	منطقه ۶	*/-	*/-	*/-	*/-	*/-	-	-	-
منطقه ۷	منطقه ۷	+	*/-	-	+	+	-	-	+
منطقه ۸	منطقه ۸	-	+	-	+	+	+	+	-
منطقه ۹	منطقه ۹	+	*/-	*/-	*/-	*/-	-	-	+
منطقه ۱۰	منطقه ۱۰	*/-	*/-	-	-	-	-	+	-
منطقه ۱۱	منطقه ۱۱	-	-	-	-	-	-	*/-	-

ادامه جدول ۸- امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص خدمات شهری

رتبه خدمات شهری	امتیاز خدمات شهری	نسبت تعداد موارد انجام شده ۱۳۷ به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد ترمینال ها به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد پمپ بنزین و گاز به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت مترآز پیاده رو سازی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	شاخص ها مناطق
۲	۲۲	+	+	-	+	منطقه ۱
۵	۱۸	*-/	+	-	-	منطقه ۲
۴	۱۹	*-/	-	+	-	منطقه ۳
۷	۱۳	-	-	*-/	-	منطقه ۴
۶	۱۷	-	-	+	-	منطقه ۵
۴	۱۹	*-/	+	-	*-/	منطقه ۶
۳	۲۰	-	-	+	-	منطقه ۷
۱	۲۵	+	+	-	+	منطقه ۸
۲	۲۲	-	*-/	+	-	منطقه ۹
۶	۱۷	-	-	+	-	منطقه ۱۰
۸	۱۲	-	-	-	-	منطقه ۱۱

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

نقشه ۳- وضعیت شاخص خدمات شهری در مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

(مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸)

شاخص فرهنگی

های بعدی از نظر شاخص های فرهنگی انتخابی قرار گرفته است. لازم به ذکر است منطقه ۴ در رتبه آخر می باشد که می توان به عنوان منطقه کم برخوردارتر معرفی کرد.

بر اساس نتایج بدست آمده از روش انتخابی اسکالوگرام، منطقه ۱ در رتبه نخست و مناطق ۳ و ۶ به ترتیب در رتبه

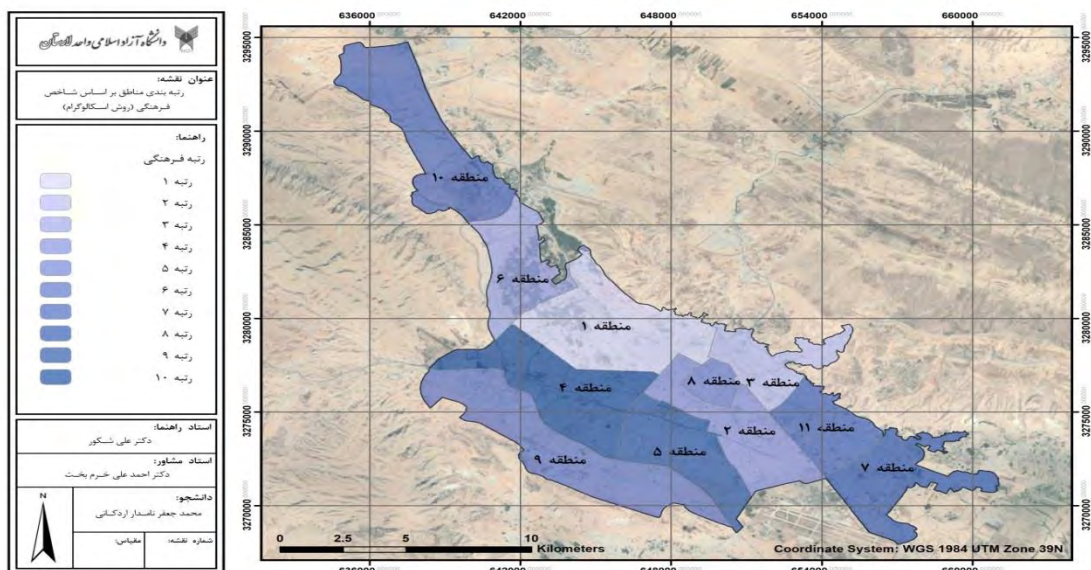
جدول ۹- امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص فرهنگی

مناطق شاخص ها	درصد باسوادی	سرانه فضای ورزشی	نگارخانه به ازای هر نسبت تعداد	سرانه ظرفیت سالن های سینما (صدای / سالن)	ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر موسسات خیریه به نسبت تعداد	ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر و بیلورد تبلیغاتی به نسبت تعداد استند	نسبت تعداد پلیس ۱۰+ به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
منطقه ۱	+	*/-	+	*/-	+	-	+
منطقه ۲	-	+	-	+	+	-	+
منطقه ۳	-	+	*/-	-	-	*/-	+
منطقه ۴	*/-	*/-	-	-	-	-	-
منطقه ۵	-	-	-	-	-	+	*/-
منطقه ۶	+	-	*/-	-	*/-	-	*/-
منطقه ۷	-	-	-	-	*/-	+	-
منطقه ۸	-	-	-	-	*/-	+	-
منطقه ۹	*/-	*/-	-	-	*/-	-	*/-
منطقه ۱۰	-	-	-	*/-	*/-	-	-
منطقه ۱۱	+	-	-	-	*/-	*/-	*/-

ادامه جدول ۹- امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص فرهنگی

مناطق شاخص ها	سرانه باغ خانواده ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد دفاتر پیشخوان به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	امداد رسمی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد دفاتر استخر به ازای هر تعداد	سرانه فرهنگسرا	کتابخانه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	نسبت تعداد امتیاز فرهنگی	رتبه فرهنگی
منطقه ۱	+	+	+	+	-	+	۳۳	۱
منطقه ۲	-	+	-	*/-	-	*/-	۲۵	۴
منطقه ۳	-	+	+	+	+	+	۲۹	۲
منطقه ۴	+	-	-	-	-	-	۱۷	۱۰
منطقه ۵	-	-	-	-	-	+	۱۸	۹
منطقه ۶	+	*/-	+	*/-	+	-	۲۶	۳
منطقه ۷	*/-	-	-	-	+	-	۱۹	۸
منطقه ۸	-	+	+	-	+	+	۲۴	۵
منطقه ۹	*/-	-	-	-	+	*/-	۲۱	۶
منطقه ۱۰	-	*/-	*/-	*/-	+	-	۲۰	۷
منطقه ۱۱	*/-	-	-	*/-	-	-	۲۰	۷

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

نقشه ۴- وضعیت شاخص فرهنگی در مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

مأخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸

دهد. رفع نابرابری ها در شهرهای بزرگ می تواند باعث کاهش معضلات اجتماعی و افزایش بهره وری و رضایت مندی ساکنان شود چه بسا این موضوع منجر به کاهش آلودگی های زیست محیطی به عنوان یکی از مهمترین معضلات قرن حاضر گردد.

جدول (۱۰) مقدار کلی شاخص اسکالوگرام را به همراه رتبه کل مناطق از نظر برخورداری از کل شاخص های خدمات شهری و فرهنگی مورد بررسی نشان می دهد. بر اساس نتایج مشاهده می شود که منطقه ۱ با امتیاز ۵۵ در رتبه نخست به لحاظ توسعه یافتگی قرار دارد.

جدول ۱۰- رتبه کل توسعه یافتگی مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

رتبه کل	امتیاز نهایی	شاخص مناطق
۱	۵۵	منطقه ۱
۵	۴۳	منطقه ۲
۳	۴۸	منطقه ۳
۱۰	۳۰	منطقه ۴
۸	۳۵	منطقه ۵
۴	۴۵	منطقه ۶
۶	۳۹	منطقه ۷
۲	۴۹	منطقه ۸
۵	۴۳	منطقه ۹
۷	۳۷	منطقه ۱۰
۹	۳۲	منطقه ۱۱

منبع: یافته های پژوهش (۱۳۹۸)

ترکیب شاخص های پژوهش در انتها بر اساس نتایج بدست آمده از روش اسکالوگرام از نظر شاخص های فرهنگی و خدمات شهری منطقه ۱ در وضعیت برخوردار، مناطق ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۳، ۲ و ۱۱ جزء مناطق تا حدودی برخوردارتر از دیگر مناطق معرفی می شود. هم چنین، منطقه ۴ جز مناطق تا کم برخوردار از نظر شاخص های انتخابی توسعه پایدار شهری قرار دارد که این امر با توجه به موقعیت جغرافیایی، اجتماعی و جمعیتی آن ها باعث می شود مدیران شهری نسبت به بررسی و احصاء مشکلات و کمبودها در این گونه مناطق اقدام فوری و موثری انجام

جدول ۱۱ - سطح برخورداری مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از شاخص‌های انتخابی توسعه پایدار

شاخص توسعه‌یافتگی (DI)	مناطق	سطح برخورداری
۷۰-۱۰۰	-	بسیار برخوردار
۵۰-۷۰	منطقه ۱	برخوردار
۳۰-۵۰	مناطق ۲،۳،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱	تا حدودی برخوردار
۰-۳۰	منطقه ۴	کم برخوردار

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه $p\text{-value}=0.003 < 0.05$ می‌باشد

نتیجه می‌گیریم اختلاف معنی داری بین ۱۱ منطقه شهرداری شیراز از نظر میزان توسعه‌یافتگی وجود دارد. در واقع با توجه به $p\text{-value}$ مقدار به دست آمده فرض صفر آزمون مبنی بر برابری شاخص توسعه‌یافتگی در مناطق ۱۱ گانه شهر شیراز در سطح معناداری ۰،۰۵ رد می‌شود.

آزمون تحلیل مسیر

جدول (۱۲) نتیجه آزمون برابری میانگین‌های چند جامعه آماری (در این مقاله منظور میانگین Y_{ij} ها که همان شاخص توسعه‌یافتگی در مناطق ۱۱ گانه می‌باشد) را نشان می‌دهد.

فرض صفر آزمون برابری میانگین‌ها در ۱۱ منطقه و فرض مقابل عدم برابری میانگین‌ها می‌باشد.

جدول ۱۲- نتایج آزمون برابری میانگین‌های چند جامعه آماری جهت بررسی اختلاف بین مناطق ANOVA

data					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	25526.375	10	2552.637	2.745	.003
Within Groups	235304.980	253	930.059		
Total	260831.355	263			

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۸)

توسعه‌یافتگی در دو زیر شاخص خدمات شهری و فرهنگی مورد بررسی قرار می‌گیرد. فرض صفر آزمون استقلال (عدم وابستگی) دو گروه داده و فرض مقابل وجود ارتباط معنی دار بین دو گروه را در سطح معناداری ۰،۰۵ نشان می‌دهد.

جدول (۱۳) آزمون همبستگی برای بررسی میزان ارتباط بین مقادیر شاخص توسعه‌یافتگی خدمات شهری و فرهنگی در مناطق یازده‌گانه شهرستان شیراز را نشان می‌دهد. در این آزمون وجود ارتباط بین مقادیر شاخص

جدول ۱۳- آزمون همبستگی مقادیر شاخص توسعه‌یافتگی خدمات شهری و فرهنگی در مناطق یازده‌گانه

Correlations		
	DI.khadamat shahri	DI.farhangi
DI.khadamat shahri	Pearson Correlation	1
	Sig. (2-tailed)	.613
	N	11
DI.farhangi	Pearson Correlation	.172
	Sig. (2-tailed)	.613
	N	11

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۸)

خدمات شهری و فرهنگی در ۱۱ منطقه شهرستان شیراز برابر ۰،۱۷۲ می‌باشد و از آنجایی که $p=0.613 > 0.05$

با توجه به جدول بالا اندازه ضریب همبستگی بین مقادیر شاخص توسعه‌یافتگی (DI) در دو زیر شاخص

متعدد فرهنگی و حضور اتباع بیگانه و هم‌چنین، متکدیان و معتادان، لزوم ارتقاء سطح امنیت در این‌گونه محلات که در واقع، هویت و تاریخ این شهر است را لازم می‌داند. از نظر این شاخص مناطق ۱۱ و ۴ با امتیازهای ۸ و ۱۳ در وضعیت ناپایدارتری قرار گرفته است و با توجه به سکونت جمعیت در خور توجه در این مناطق لزوم توجه بیش‌تر مدیران شهری را در ارتقاء سطح خدمات شهری نشان می‌دهد. هم‌چنین، بر اساس روش اسکالوگرام مناطق ۱ و ۳ از نظر شاخص فرهنگی با امتیازهای ۳۳ و ۲۹ در رتبه‌های نخست و دوم در بین مناطق شهر شیراز قرار گرفته‌اند که این امر نشان دهنده توسعه‌یافتگی بیش‌تر در این شاخص می‌باشد. در مجموع دو شاخص خدمات شهری و فرهنگی بر اساس روش اسکالوگرام مناطق ۱ و ۸ با امتیازهای ۵۵ و ۴۹ در رتبه‌های نخست و دوم و مناطق ۴ و ۱۱ با امتیازهای ۳۰ و ۳۲ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند. در این مورد و بر اساس نتایج بدست آمده با استفاده از روش ناموزون موریس مناطق ۸، ۷ و ۹ با امتیازهای ۵۶/۰۱، ۴۲/۱۵ و ۳۵/۹۸ در رتبه‌های نخست تا سوم و جزء مناطق برخوردارتر از لحاظ شاخص خدمات شهری نسبت به دیگر مناطق بشمار می‌آید. با توجه به گستردگی نوع خدمات شهری و تاثیرگذار بودن میزان و کیفیت رضایت‌مندی ساکنان مناطق، توجه ویژه مدیران شهری در این زمینه بسیار مهم و تاثیرگذار می‌باشد. بر اساس روش انجام شده و نتایج بدست آمده مناطق ۱۱ و ۴ با امتیازهای ۱۰/۶۱ و ۱۲/۰۶ از این نظر در رتبه‌های آخر قرار گرفته است. وجود منطقه ۴ در این رتبه با توجه به موقعیت جغرافیایی و جمعیتی خاص خود نشان دهنده آنست که مدیران شهری بایستی با همت بیش‌تری نسبت به رفع کمبودها و تامین منابع لازم برای افزایش رضایت‌مندی شهروندان را فراهم نمایند. این مناطق با توجه به وسعت زیاد و از طرفی به دلیل دارا بودن موقعیت اقتصادی به شدت دارای پتانسیل درآمدی و سرمایه‌گذاری می‌باشد که این امر می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهری در زمینه‌های گوناگون تفریحی و اقتصادی گردد. لذا، با وجود اتفاقات و اقدام‌های موثری که تا کنون در این زمینه برداشته شده است بایستی توان بیش‌تری را به منظور فعال کردن این گونه پتانسیل‌های بالقوه انجام داد. هم‌چنین، از نظر شاخص فرهنگی طبق روش موریس منطقه ۱ با امتیاز ۶۳/۸۴ در رتبه نخست و به نوعی برخوردار قرار گرفته است. بر این اساس و بر اساس روش موریس از نظر شاخص

value می‌باشد دلیلی برای رد فرض صفر آزمون وجود نداشته و نتیجه می‌گیریم مقادیر DI در زیر شاخص خدمات شهری مستقل از مقادیر DI در زیر شاخص فرهنگی بوده و ارتباط معنی‌داری بین این دو وجود ندارد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امروزه دستیابی به رشد و توسعه پایدار یکی از مباحث عمده کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه بشمار می‌رود کشورهای در حال توسعه برای جبران عقب‌ماندگی‌ها، فرار از فقر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و برای رسیدن به توسعه ای متعادل و همه‌جانبه که بتواند به بهبود وضع زندگی همه مردم منجر شود، نیازمند شناخت صحیح و برنامه‌ریزی‌های مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه‌ای هستند. از آنجایی که یکی از جوانب و اهداف مهم برنامه ریزی توسعه کمک به مناطق کم‌تر برخوردار و اقشار فقیرتر جامعه و توزیع عادلانه امکانات و درآمدها با توجه به مزیت‌های نسبی مناطق و عقب‌ماندگی‌های آنها می‌باشد، ضروری است که به ارزیابی و اندازه‌گیری میزان برخورداری و سطح توسعه‌یافتگی و شناسایی نقاط قوت و ضعف مناطق گوناگون و بررسی شرایط بهبودی یا عدم بهبودی آنها پرداخته شود. افزون بر این، همیشه این نگرانی وجود دارد که اعتبارات عمرانی، عادلانه توزیع نمی‌شود و سهم اختصاص یافته به برخی مناطق کم‌تر از نیاز نسبی آنها در مقایسه با سایر مناطق می‌باشد. بر اساس پژوهش انجام شده ایجاد اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کاملاً نمایانگر عدم وجود عدالت در چگونگی چینش و پراکندگی امکانات شهری می‌باشد.

در این باره و پس از نظر سنجی از راه پرسش‌نامه‌ای که توسط کارشناسان گوناگون شهری و شهروندان تکمیل شد، ۲۴ زیر شاخص انتخاب شد. بر اساس محاسبات انجام شده با روش اسکالوگرام از نظر شاخص خدمات شهری مناطق ۸، ۹ و ۱ با امتیازهای ۲۵، ۲۲ و ۲۲ در رتبه نخست و دوم شهر شیراز قرار گرفته‌اند که در این باره منطقه ۸ با توجه به موقعیت قرارگیری در محدوده تاریخی فرهنگی نشان دهنده پتانسیل بالا در جذب توریست‌های داخلی و خارجی را دارد. لذا، مدیران شهری به خوبی اهمیت این موضوع را درک کرده و با تخصیص بودجه مناسب برای باز زنده‌سازی محلات قدیمی از این پتانسیل توریستی به بهترین گونه استفاده می‌کند. هرچند با توجه به مشکلات

منجر به افزایش سرانه کتاب خوانی شود. امروزه به دلیل توسعه تکنولوژی و کاهش فرصت‌های مطالعه متاسفانه سرانه مطالعه به شدت در کشور پایین می‌باشد که یکی از اقدام‌های اساسی برای افزایش آن می‌تواند به توسعه کتابخانه‌های شهری اشاره کرد. بر اساس نتایج بدست آمده در این مورد مناطق ۱، ۳، ۵ و ۸ نسبت به سایر مناطق در شرایط برخوردارتری قرار دارد که این موضوع با توجه به نوع بافت و وضعیت جغرافیایی کاملاً قابل دفاع است. از سوی دیگر، مناطق ۴، ۶، ۷، ۱۰ و ۱۱ از این نظر در شرایط کم برخوردار می‌باشند لذا، مدیران شهری و فرهنگی بایستی نسبت به تخصیص بودجه مورد نظر و همچنین، ارائه طرح‌های تشویقی به منظور ساخت کتابخانه‌ها با امکانات کافی اقدام نمایند. ایجاد دسترسی به امکانات کتابخانه‌ای در نقاط گوناگون شهری می‌تواند در افزایش سواد فرهنگی و جلوگیری از بزه اجتماعی به شدت اثرگذار باشد. چه بسا ارتقاء فرهنگ جامعه از این کتابخانه‌ها می‌گذرد. از مهم‌ترین شاخص‌های انتخابی شهری وجود ایستگاه‌های آتش نشانی می‌باشد. تراکم و جمعیت بالا در کلان شهر شیراز احتمال بروز هرگونه حادثه را محتمل می‌داند لذا، مکان‌یابی مناسب این ایستگاه‌ها و رعایت اصل پراکندگی و دسترسی مناسب در این مورد بسیار دارای اهمیت است. در این مورد و بر اساس نتایج بدست آمده مناطق ۳ و ۸ در شرایط برخوردارتری از این نظر نسبت به دیگر مناطق می‌باشند که این خود نشان دهنده نگاه ویژه به مناطق توریست محور شهر شیراز می‌باشد. همچنین، مناطق ۱، ۲، ۴، ۵ و ۱۱ از این نظر دچار کمبود امکانات بوده و در شرایط کم برخوردار می‌باشند. وجود منطقه ۱ به عنوان منطقه کم برخوردار در این شاخص نشان از این دارد که مدیران شهری بایستی به بررسی دوباره مکان‌یابی و با نظر گرفتن موقعیت جغرافیایی و اقتصادی نسبت رفع این مشکل اقدام کنند. تولید روزافزون و افسارگسیخته خودرو در این قرن و عدم کشش معابر شهری به همراه شهرسازی نا کارآمد منجر به این شده است که مدیران شهری نسبت به تهیه و مکان‌یابی پارکینگ‌های عمومی اقدام کنند. شهرداری شیراز در چند سال اخیر نسبت به ارائه طرح‌های تشویقی برای سرمایه‌گذاران و همچنین، الزام برج‌سازان به ساخت و تامین پارکینگ‌های عمومی در طرح‌های مشارکتی سعی بر این داشته است تا کمبودها را مرتفع کند. وجود پارکینگ‌های عمومی بویژه در مراکز

خدمات شهری و فرهنگی، شاخص توسعه‌یافتگی مناطق یک و هشت با امتیازهای ۴۷/۸۷ و ۴۲/۱۳ در رتبه‌های نخست و دوم و به نوعی تا حدودی برخوردار می‌باشند و از سوی دیگر، مناطق ۱۱ و ۴ با امتیازات ۱۲/۵۲ و ۱۵/۹۳ از این نظر در رتبه‌های آخر و کم برخوردار قرار گرفته‌اند که به نوعی این امر ایجاب می‌کند مدیران مربوطه نسبت به شناسایی عوامل تعیین کننده و رفع آن و از سوی دیگر، ارتقای سطح امکانات فرهنگی و خدمات شهری تلاش کنند. نکته دارای اهمیت در این مورد این است که بر اساس نتایج بدست آمده از پژوهش بالا هیچ‌کدام از مناطق یازده‌گانه شهر شیراز در شرایط بسیار برخوردار و برخوردار قرار نگرفته‌اند که این موضوع نشان دهنده آنست که مدیران شهری بایستی در برنامه ریزی و اختصاص بودجه در مناطق شهری شیراز همتی ویژه داشته باشند تا بتوان شهری در خور نام شیراز با توجه به قدمت و تاریخ کهن آن داشت. یکی از نکات مورد توجه از نتایج بدست آمده از این پژوهش، توجه به شاخص درصد باسوادی است. این شاخص به گونه مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند در چگونگی توسعه‌یافتگی شهر اثر گذار باشد. بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش مناطق ۱، ۶ و ۱۱ از لحاظ میزان باسوادی ساکنان این محدوده‌ها از وضعیت بهتری نسبت به مناطق دیگر از جمله منطقه ۸ برخوردار است. نتایج نشان دهنده آن است که به منظور پیشرفت و توسعه پایدار می‌بایست میزان باسوادی ساکنان مناطق شیراز در وضعیت بهتری قرار گیرد که با توجه به برنامه‌های سازمان‌های گوناگون بویژه آموزش و پرورش و شهرداری می‌توان نسبت به ارتقاء آن امیدوارتر بود. درصد باسوادی می‌تواند منجر به افزایش خواست‌های به حق ساکنان برای اخذ امکانات بیشتر و بهتر شهری شود لذا، در این پژوهش بر اساس نتایج بدست آمده مناطق ۱ و ۶ با توجه به فرهنگ شهرنشینی ساکنان در درجه بالاتری از بقیه مناطق قرار گرفته است. منطقه ۸ با توجه به بافت قدیم و استقرار ساکنان از کشورهای دیگر بویژه افغانستان از این نظر در شرایطی مناسب قرار ندارد لذا، مدیران شهری می‌بایست نسبت به ارتقاء امکانات شهری در این محدوده تلاشی بیش‌تر کنند؛ چه بسا در چند سال اخیر بودجه بیش‌تری برای باز زنده سازی محلات قدیمی لحاظ شده است که خود نشان دهنده حضور و بازگشت مردم از نقاط برخوردارتر به این مکان هاست. وجود کتابخانه‌های متعدد با دسترسی آسان به همراه امکانات آن در یک شهر می‌تواند

داراییهای سرمایه‌های در سطح شهرستان، با دقت کامل مورد بررسی قرار گیرد و توزیع آن مبتنی بر روش شناخته شده و علمی باشد. با این نگرش شاخص‌مند کردن توزیع اعتبارات عمرانی سطح شهرستان ضرورت ویژه می‌یابد. با نگاه جامع تر به این موضوع که توسعه پایدار بایستی برای تامین نیازهای نسل های بعدی نیز در نظر گرفته شود، وظیفه مدیران شهری ایجاب می‌کند نسبت به مطالعه و استفاده از نیروهای متخصص به منظور چیدمان بهتر و عادلانه تر شاخص‌های تاثیر گذار اقدام کنند تا نسل های بعدی نیز بتوانند این روند را ادامه و از موهبت‌های نظام توزیع برابر امکانات شهری بهره مند شوند. لزوم برنامه ریزی صحیح و علمی برای رعایت چگونگی پراکنش امکانات شهری در این قرن که روز به روز به جمعیت شهرنشینی کلان شهرها در کشورهای در حال توسعه افزوده می‌شود، بسیار دارای اهمیت می‌باشد. اگر مدیران شهری لحظه ای دچار غفلت شوند، شهر با توجه به رشد روزانه خود ناخودآگاه به مسیر ناکجا آباد می‌رود که این موضوع می‌تواند باعث ایجاد مشکلات عدیده اجتماعی، سیاسی، اقتصادی شهری شوند. برای مثال، ایجاد محلات حاشیه ای (حاشیه نشینی) یکی از موارد موثر در جلوگیری روند پیشرفت شهری و آرمان‌های آن بوده که خود یکی از دلایل عدم توجه به مقوله برنامه ریزی در چگونگی چیدمان در پراکنش های امکانات شهری است. وجود طرحهای تفصیلی و چگونگی بازنگری آن‌ها در طول دهه ها می‌تواند عامل موثری در جلوگیری پدیده های منفی اجتماعی و هم‌چنین، تاثیرگذار در مسعله محیط زیستی بومی باشد از سوی دیگر، رعایت چیدمان و پراکنش مناسب و علمی کاربری های خدمات شهری می‌تواند منجر به کاهش نابرابری های کالبدی و اجتماعی شود. با توجه به نتایج این پژوهش، مدیران شهری بایستی هرچه سریع‌تر نسبت به تشکیل دبیرخانه مرکزی برنامه ریزی شهری به منظور ارائه راهکارهای علمی تخصصی و حیاتی برای رفع این نابرابری ها اقدام کرده تا بتوانند مشکلات شهری را در این زمینه رفع کنند. نگاه تخصصی تر و به دور از مساعل سیاسی و زد و بند در بازنگری طرح تفصیلی خود یکی از ارکان های مهم ایجاد توسعه پایدار در شهر شیراز می‌باشد. چگونگی پراکنش کاربری‌های مطرح شده در طرح تفصیلی بایستی به گونه ای باشد تا مردم ساکن سایر مناطق کم برخوردارتر شهر شیراز نیز بتوانند از تمامی امکانات شهری استفاده

شهری که نبض اقتصاد در آن جریان دارد و از سوی دیگر، به واسطه عدم تقسیم مناسب و عادلانه امکانات و خدمات شهری، بهداشتی، درمانی، تفریحی و آموزشی منجر به افزایش سفرهای درون شهری شده که این موضوع توجه ویژه مدیران مربوطه را در راستای تامین و ساخت پارکینگ می‌طلبد. بر اساس نتایج بدست آمده از این پژوهش منطقه ۸ با توجه به بافت تاریخی فرهنگی و توریست پذیری آن از این نظر در رتبه نخست شهر شیراز قرار گرفته است. وجود پارکینگ‌های متعدد اطراف بناهای تاریخی منجر به این گردیده که این منطقه نسبت به دیگر مناطق برخوردارتر باشد. هم‌چنین، مناطق ۱، ۲ و ۳ نیز در رتبه‌های بعدی قرار گرفته است. بر اساس نتایج مناطق ۴ تا ۷ و ۹ تا ۱۱ در رتبه‌های آخر از نظر تعداد پارکینگ‌های عمومی قرار دارد که این امر باعث می‌شود مدیران شهری نسبت به ایجاد تمهیدات مناسب برای رفع این کمبود با تهیه طرحهای تشویقی اقدام لازم انجام دهند. امروزه دست‌یابی به رشد و توسعه پایدار یکی از مباحث عمده کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه بشمار می‌رود کشورهای در حال توسعه برای جبران عقب ماندگیها، فرار از فقر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و برای رسیدن به توسعه های معتدل و همه جانبه که بتواند به بهبود وضع زندگی همه مردم منجر شود، نیازمند شناخت صحیح و برنامه ریزی های مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه ای هستند. از آنجایی که یکی از جوانب و اهداف مهم برنامه ریزی توسعه کمک به مناطق کم‌تر برخوردار و اقشار فقیرتر جامعه و توزیع عادلانه امکانات و درآمدها با توجه به مزیت‌های نسبی مناطق و عقب‌ماندگی‌های آن‌ها میباشد ضروری است که به ارزیابی و اندازه گیری میزان توسعه‌یافتگی و سطح توسعه‌یافتگی و نقاط قوت و ضعف مناطق گوناگون و بررسی شرایط بهبودی یا عدم بهبودی آن‌ها پرداخته شود. افزون بر این، همیشه این نگرانی وجود دارد که اعتبارات عمرانی، عادلانه توزیع نمیشود و سهم اختصاص یافته به برخی مناطق کم‌تر از نیاز نسبی آن‌ها در مقایسه با سایر مناطق میباشد.

پیشنهادها

مسئولان و مدیران برنامه ریزی و اجرایی در سطح شهرستان شیراز نیز علاقه مندند که در مورد توزیع عادلانه اعتبارات اطمینان حاصل کنند. به دلایل ذکر شده پیشنهاد می‌شود که موضوع توزیع اعتبارات تملک

- تمرکززدایی و کاهش نابرابری‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و خدماتی بین مناطق شهر برای جلوگیری از مهاجرت‌های درون و برون شهری.

- تقویت و تکمیل نظام شبکه ارتباطی شهری به منظور تسهیل در ارتباط تمامی نقاط جمعیتی به یکدیگر به منظور کاهش بار ترافیک در مراکز شهر (با ایجاد و ارتقاء حمل و نقل عمومی).

- افزایش مشارکت سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و تلاش در راستای جذب حداکثری آن و تشویق و پرداخت یارانه به آن‌ها در صورت اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری در مناطق کم‌تر توسعه یافته شهر.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در این مطالعه فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.
حامی مالی: هزینه‌های مطالعه توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

بهبود روند برنامه‌ریزی در کلیمه سطوح و جلوگیری کردن از بایگانی شدن طرح‌های توسعه و عمران شهری.
- اتخاذ استراتژی‌های محرومیت زدایی در مناطق یازده‌گانه به گونه‌ای که زمینه لازم برای ارتقاء این مناطق به حد متوسط فراهم شود.

ارائه راهکارهای کلی

- تقویت و شفافیت نظام و روش برنامه‌ریزی و نیز هدایت و مدیریت درست آن در سطح شهرستان

- بهبود روند برنامه‌ریزی در کلیمه سطوح و جلوگیری کردن از بایگانی شدن طرح‌های توسعه و عمران شهری.
- اتخاذ استراتژی‌های محرومیت زدایی در مناطق یازده‌گانه به گونه‌ای که زمینه لازم برای ارتقاء این مناطق به حد متوسط فراهم شود.

- بررسی و شناخت نقاط ضعف و شناسایی شاخص‌هایی که در مناطق توسعه نیافته در سطح پایین تری قرار دارند در راستای رفع معضلات و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای.
- گسترش فضاها و امکانات متناسب با تراکم جمعیتی، نوع بافت کالبدی و وضعیت جغرافیایی.

References

1- Ahmadi, A., & Jahangard, A. (2020). Ranking of neighborhoods in Tehran in terms of level of enjoyment and quality of life using fuzzy TOPSIS. *Journal of Urban Economics*, University of Isfahan, Vol 5, No 1, Pp 127-148.

2- Alavi, S., Nazmfar, H., & Eshgi, A. (2020). The Evaluation and measurement of the City prosperity index (CPI) in Tehran metropolis. *Spatial Planning Quarterly (Geography)*, Vol 10, No. 3, Ser (38), Pp 77-97.

3- Amirfakhrian, M., & Razavi, M.M. (2011). Analysis of non-spatial access to health services in Mashhad with emphasis on economic indicators. The first conference on urban economics in Iran, Mashhad, December 2 and 3, Pp 1-21.

4- Bhatia, VK and SC.Rai. (2004): Evaluation of socio-economic development in small areas, New Dehli. UNDP, Human Development Report, New York, 1991, pp110-230.

5- Beyk Mohammadi, H., Karimi Ghotbabadi, F. & Shekahi, Sh. (2017). Analysis of Cultural Development Indicators (Case Study: Cities of

Fars Province). *Journal of Planning Studies of Human Settlements (Geographical Perspective)*, Vol 12, No1, Pp 53-68.

6- Dadashpoor, H., & Rostami, F. (2011). Investigation and analysis of the distribution of urban public services from the perspective of spatial justice (Case study: Yasuj city). *Geography and Regional Development Journal*, Vol 16, Pp 171-198.

7- Danesh Nezafat, E.R., Moolaei Hashtjin, N. & Motamedi Mehr, A. (2016). Comparative comparison of development of Rasht urban areas using multi-criteria evaluation methods. *Planning Studies for Human Settlements*, Vol 11, No34, Pp 1-16.

8- Farhadi, N., & Ourak, N. (2015). An analysis of the enjoyment of cities in Khuzestan province using Morris and Scalogram model. *Geographical Quarterly of the Land*, Vol11, NO 43, Pp 73-84.

9- Jadidi Miandashti, M. (2013). Balanced distribution of financial resources by regional development leveling method. *Quarterly Journal of Economic Research*, Vol 11&12, Pp 17-41.

- 10-Jafarzadeh, J., Rostamzadeh, H. & Khoshbaten, E. (2016). Leveling the development of rural areas in Ardabil province based on numerical taxonomy. *Quarterly Journal of Human Settlement Planning Studies*, Vol 12, No3, Pp 699-710.
- 11-Jalalian, H., & Dadgar, H. (2013). Location of sanitary landfill of rural waste Case: Qaleh Darreh Si village of Mako city. *Journal of Space Economics and Rural Development*, winter 2013, Volume 2, No 4, Pp 97-114.
- 12-Liu, D. Li, F. Hu, XS. Wang, RS. Yang, WR. Li, D. & Zhao, D. (2009). "Measurement indicators and an evaluation approach for assessing urban sustainable development: A case study for China's Jining City,, *Landscape and Urban Planning* 90, Pp: 134-142.
- 13-Maleki, S., Shojaeian, A., & Farahmand, Gh. (2017). Title of ranking urban areas in terms of physical-spatial development with sustainable urban development approach and integration of fuzzy operator GIS and FAHP (Case study: four regions of Uremia city). *Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, Vol 7, No 25, Pp 57-74.
- 14-Maleki, A., S. Akbari, A. & Navaei Lavasani, M. (2014). Investigating the relationship between attitudes toward social justice and the educational environment (place of study and university). *Culture Quarterly at Islamic University*. Spring 2014, Volume 4, No 10, PP 69-94.
- 15-Nikpoor, E., Mlekshahi, Gh. & Rezghi Rami, F. (2015). Spatial study and analysis of social inequalities in urban areas with a dense city approach studied: Babol. *Journal of Urban Research and Planning*, Vol 4, No. 16, Pp 27-38.
- 16-Nazmfar, H., & Mohammadi, Ch. (2017). Assessing the quality of urban life (Case study: District 2 of Ardabil). *Journal of Environmental Management*, No.36, Pp 69-92.
- 17-Nastaran, M., & Mirzaei, E. (2015). Quantitative analysis of factors affecting health in order to achieve the goals of urban and regional planning Case study: Cities of Isfahan province. *Journal of Environmental Management*, Vol 8, No. 30, Pp 39-61.
- 18-Program and budget Organization.(1982). No. 81
- 19-Safarlouei, E. (2012). Analysis of social inequalities in urban areas of Urmia from the perspective of sustainable development. PhD Thesis in Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Payame Noor University, Urmia.
- 20-Rahnema, M. R., Afshar, Z. & Razavi, M.M. (2012). Analysis of healthy city indicators in Baharestan neighborhood of Mashhad. *Journal of Urban Planning and Management Conference*, Number 3. <https://civilica.com/doc/125026>
- 21-Salehi, M., Moosazadeh H., Khodadad, M., & Esmaeili, F. (2017). Leveling of metropolitan areas of Tehran in terms of sustainable development indicators using factor and cluster analysis. *Journal of Sustainable City Architecture*, Vol 5No.1, Pp 75-90.
- 22-Sarafi, M., Tvakolinia, J. & Chamani Moghadam, M. (2018). The place of planning in the Iranian urban planning process, *Journal of Urban Studies*, Vol 3, No .12, Pp 19-32.
- 23-Shekoohi, H. (2002). *New Thoughts in Geographical Philosophy, Volume II. Environmental Philosophies and Geographical Schools*. Tehran: Institute of Geography, Cartography and Geology.
- 24- Deputy of Planning and Human Capital Development of Shiraz Municipality (2019). *Statistic of Shiraz Municipality*. First Edition.
- 25- Country Program and Budget Organization Fars Province Management and Planning Organization (2019). *Statistic Center of Province*.
- 26- Taghvaei, M. & Salehi, M. (2014). Assessing the development levels of the cities of Hamadan province with emphasis on the regional analysis approach. *Quarterly Journal of Regional Planning*, No. 11, Pp, 19-30
- 27- Tsou, K.W., Hung, Y.T., & Chang, Y.L. (2005). An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities, *Cities*, Elsevier Publishing (6) 22, Pp: 424– 435.
- 28- Ziari, K. (2008). *Principles and methods of regional planning*, Institute of Printing and Publishing, University of Tehran, Fifth Edition. Tehran.